

Lice drame

Novi evropski izazovi učinili su Evropu, kako god je zamišljali i doživljavali, u mnogo čemu drugačijom nego što je bila pre samo nekoliko godina.

Različite krize – od ekonomske krize, preko migrantske krize, konceptualne krize, krize upravljanja, kreditnih kriza, lokalnih i regionalnih kriza, do krize sadržaja i krize ukusa – potresli su iz osnova kako samu Evropu, tako i različite političke, socijalne i konceptualne predstave o njoj.

Evropa se promenila na naše oči i još se menja. S tim promenama menjaće se i naše razumevanje okolnosti u kojima valja da oblikujemo vlastito iskustvo. Pravo pitanje nije koliko se Evropa promenila u protekloj deceniji, već da li danas možemo da sagledamo dubinu tih promena i karakter njihovih posledica.

Nisu to nipošto jedina pitanja. Da li danas više imamo Evropu socijalnih vrednosti ili Evropu političkog pragmatizma? Da li je, u međuvremenu nastala, bitno različita Evropa uticala da se povećaju ili pak smanje evropske razlike? Kako su nove evropske okolnosti uticale na evropske integracije? Da li su danas Evropa i Evropska unija u istom odnosu kao pre deset godina? Da li ideje o Evropi različitih brzina, o Evropi A i Evropi B, o Evropi različitih kreditnih, socijalnih i političkih rizika stvaraju različitu Evropu ili pak Evropu spremnu da uvažava razlike?

Evropske granice uvek su bile fluidne, a sada, posle Bregzita i posle prilično usahlog entuzijazma za daljim proširenjima, to pitanje postaje iznova zaoštreno.

Ako je populizam suočio Evropu sa njenim potisnutim traumama i sa vidljivim nesposobnostima, onda su druga dva iskustva, tako vidljiva u našim danima, postala izazovi na koje Evropa trenutno ne traži odgovor, ali nipošto neće moći da izbegne ni odgovornost, ni posledice.

Jedno je masovna migracija mladih sa Istoka Evrope, na osi od Baltika od Balkana, kako iz zemalja koje su već godinama u Evropskoj uniji, tako i iz onih koje su u nedefinisanoj fazi približavanja Evropskoj uniji. To je čitav egzodus koji se ne odvija u izbegličkim kolonama vidljivih migranata, već se odvija uz uredne pasoše, preko aerodroma, legalnih graničnih prelaza, autobuskih i železničkih stanica. Paradoksalno: upravo zato što ispunjava sve zahteve legalnosti ovaj egzodus ostaje javno nevidljiv, ali su dostupne statistike o kojima nema javne rasprave zastrašujuće. Milioni ljudi, najčešće mladih, najčešće radno sposobnih i najčešće obrazovanih, napustili su zemlje svog porekla na Istoku Evrope i preselili se na Zapad ostavljajući iza sebe opustele zemlje i nenadoknativ deficit kreativnosti i radne sposobnosti. Ako se nastavi ovim tempom, masovan odlazak mladih ljudi, o kome ne brine ni Evropska unija, ni njihove matične zemlje, koje ih ponekad čak i podstiču, učiniće da se u ovim društvima umanje, ako ne i ukinu, sve razvojne mogućnosti. Tu se suočavamo sa samim licem drame: ne videći nikakvu nadu za svoja društva, mladi ljudi odlaze da potraže nadu za same sebe.

Drugo je pitanje stabilokratije. Nastali na istoku Evrope u godinama posle velike ekonomske krize i potpomognuti iz centara Evropske unije, stabilokratski režimi kao jedinu vrednost nude navodnu stabilnost zasnovanu na autokratskim upravama, kontrolisanim medijima, neravnopravnim izbornim uslovima, raširenim strahovima i zaposlednutim društvenim resursima. Posledica stabilokratije nisu stabilna društva, ni jake institucije, već stabilni režimi lične vlasti. Otuda stabilokratski režimi nisu ograničeni društvenim ugovorom ni dinamikom društvenih zahteva, već samo odnosom prema spoljnim centrima moći. Utoliko stabilokratski režimi modernog doba liče na srednjovekovne oblasne gospodare koji čvrsto i bespogovorno kontrolišu neku teritoriju, efikasno naplaćuju poreze i guše svaki otpor, dok su isto tako bespogovorno odani ključnom feudalnom centru moći.

Ne postoji alibi kojim se može opravdati podrška Evropske unije stabilokratskim režimima, niti se takav odnos na bilo koji način može dovesti u vezu sa evropskim vrednostima. To, međutim, može uneti nesporazume, zlu volju, pa i slutnju da se od Balkana pravi sigurnosna tampon zona između krize Bliskog istoka i Evrope.

Ukidanje evropske perspektive balkanskim narodima značio bi poraz za Evropsku uniju, a za same balkanske narode tragediju.

Gojko Božović

Hilmar Tor Hilmanson

Male države pod pritiskom

Zadatak koji je pred nama je zastrašujući. Putevi su nepoznati. Skloništa mogu biti blagoslov i prokletstvo za male države.

Nije uvek lako biti mala država u globalnom svetu. Mnoge male države traže sklonište, neke stvaranjem saveza sa većim državama, druge pridruživanjem međunarodnim organizacijama poput Evropske unije. Sklonište može biti političko, vojno i ekonomsko.

Nordijske i baltičke države su tražile neke, mada različite, nivoe evropskih integracija. Island i Norveška su najmanje integrisani s pristupom jedinstvenom tržištu EU putem članstva u EFTA i sporazuma EEA. Švedska i Danska su zemlje članice EU bez prihvatanja evra. Finska i baltičke države imaju najviši stepen integracije sa članicama EU i deo su erve zone. Za te zemlje je prihvatanje evra možda isto toliko značajno za bezbednost koliko i za ekonomski razvoj. Sve četiri ove eurozemlje u nordijsko-baltičkoj grupi imaju granice s Rusijom. Ironično, nestabilna Rusija je postala sila koja proširuje i održava evrozonu.

Članstvo u evrozoni za baltičke zemlje postalo je još važnije s neizvesnom posvećenošću Sjedinjenih Država NATO-u. Neki američki političari dali su apsurdne izjave o baltičkim državama. Njut Gingrič, bivši predsedavajući Predstavničkog doma, rekao je CBS-u da je „Estonija u predgrađu Sankt Petersburga... Nisam siguran da bih rizikovao nuklearni rat zbog nekog mesta koje je predgrađe Sankt Peterburga.“ Izjave poput ove uticajnog američkog političara moraju biti posebno šokantne za Estonce i za sve baltičke zemlje, ali i za sve članice EU, kao i za evropske zemlje članice NATO. Tokom izborne 2016. godine, predsednik Trump je rekao, prema *Vašingtonu postu*: „Povlačenje iz Evrope bi spasilo ovu zemlju miliona dolara godišnje. Troškovi stacioniranja NATO trupa u Evropi su ogromni. I ovo su očigledno sredstva koja se mogu bolje iskoristiti.“

Baltičke države su tražile ekonomsko sklonište u EU tokom krize 2008. godine. Ali troškovi su bili visoki, s politikom štednje i fiksnim deviznim kursom, uz uslov prihvatanje evra. Boravak u evro zoni nije lak. Stroga fiskalna disciplina i fiksni devizni kurs nisu baš pokazali da predstavljaju formulu rasta za zemlje u tranziciji koje žele da uhvate korak. Ali ova formula izgleda savršena za stabilnu stagnaciju. I kriza evrozone se nastavlja s nepotpunom fiskalnom i bankarskom unijom. Ali Balti znaju da sile poput Nemačke i Francuske ne mogu tolerisati napad Rusije na evrozonu. Bili bi prisiljeni da odgovore. Dakle,

evro obezbeđuje spoljnu bezbednost za baltičke zemlje, ali politika štednje izaziva unutrašnje podele i migraciju.

Neke male države su takođe tražile saveze s većim moćnijim državama. Tokom Hladnog rata Island je zatražio sigurno sklonište kod SAD s bilateralnim ugovorom o odbrani i članstvom u NATO. Kada je je u oktobru 2008. izbila kriza, američke odbrambene snage su već bile otišle. Premijer se pojavio na TV-u sa izjavom koja se ovako završavala: „Neka Bog blagoslovi Island.“ Nedovoljno utešno za građane u nedelju u kojoj je 85 odsto banaka bankrotiralo. Island je bio bez saveznika. Niko u Vašingtonu, Briselu ili Londonu nije želeo da uzme telefon da bi primio poziv sa Islanda tokom tih dana velike neizvesnosti. Island nema ekonomsko sklonište. Ali, kada se pogleda iz ove perspektive, to je bio blagoslov. Krediti za spasavanje tih banaka postali bi teret za budućnost. Na sreću Islandana, vlada nije uspela da spasi te banke i javno je izbačena na funkciju. Demokratija je našla izlaz.

Island i Baltik posle krize pokazuju veliku razliku u ekonomskim performansama. Rast BDP-a na Islandu u 2016. godini bio je preko 7%, nezaposlenost 3% i inflacija nešto ispod 2%. Naravno, stvari mogu brzo da se promene, ali ne možete pomisliti da su se fiskalni stimulansi i fleksibilna politika deviznog kursa isplatili. I Island ima pristup jedinstvenom tržištu EU kao što to čini Norveška i ima dobre odnose sa EU bez formalnog članstva.

Danas se teško može spomenuti evropska integracija ili dezintegracija bez Bregzita. Stara imperija odlazi iz Brisela na neotkrivenu teritoriju. Ko zna gde će se završiti? EFTA/EEA aranžman, kakav imaju Norveška i Island, može biti neprihvatljiv za veliku zemlju poput Velike Britanije, ali možda ne i za nezavisnu Škotsku koja će želeći da zadrži pristup jedinstvenom tržištu. Nordijsko-baltičke zemlje ponekad se nazivaju NB8. Da li će se ostvariti NBS9 uz priključenje Škotske? Ne želim da potcenjujem Veliku Britaniju. Ali zadatak koji je pred nama je zastrašujući. Putevi su nepoznati.

Skloništa mogu biti blagoslov i prokletstvo za male države.

Prevod sa engleskog: Kata Kocić

Autor je profesor na Univerzitetu Akurejri na Islandu.

© Social Europe

Ђорџи Анџусто

98 дрџава чланца Европске уније?

Реформа архитектуре ЕУ како би она постала више социјална, демократска и управљива је тежак изазов који се мора разрешити. Да ли је неко спреман?

Шкотска, Венето, Ломбардија, Каталонија... то су сви региони ЕУ који захтевају већу самоуправу, што у неким случајевима укључује и независност од својих дрџава, али никада и од ЕУ. То је очигледни парадокс с обзиром на то да се њихови захтеви повећавају заједно са vlastitim растом власти у ЕУ. Али нема контрадикције.

ЕУ је наметнула нови поредак који се у великом броју случајева suočava s nelagodnim изједначавањем региона и националних дрџава, како у политичком тако и у економском смислу. Та некомпатибилност захтева прилагођавање на нивоу ЕУ, а не на нивоу дрџава, ако и даље желимо „све блискију заједницу“.

И у Италији и Шпанији, фискални трансфери Север-Југ су обликовани као механизам за стабилизацију и за рециклирање трговинских неравнотежа. То значи да трговински вишак са Севера фискално финансира трговински дефицит Југа: затворени механизам који је имао смисла док су трговински и фискални токovi симетрични, као што је био случај пре јединственог тржишта ЕУ и евра; али је то теško правдати када су токovi асиметрични. Само један пример: пре евра, Каталонија је имала трговински дефицит са остатком света и огroman трговински суфицит са остатком Шпаније; данас ужива 6% суфицита у трговини са светом, док је трговински суфицит са остатком Шпаније преполовљен. Међутим, фискални трансфери остатку Шпаније остају нетакнути, са 8% БДП.

Будући да захтеви Каталоније/ Северне Италије за нижим фискалним трансферима остављају утисак да су себични и супротстављени солидарности која се захтева у било ком друштву, вреди анализирати ове фискалне трансфере како са моралног становишта, тако и са становишта ефикасности.

Богат сиromašном или сиromašan сиromašном?

У моралном смислу, опште је прихваћено да су фискални трансфери између богатјих и сиromašнијих региона поштени. И они би то били да су се регионални трансфери заиста

одвијали између богатих и сиromašних, што није случај. Капитални приходи након опорезивања имају тенденцију да буду једнаки свуда у окружењу слободног кретања капитала. Стога, ако постоје било какве додатне накнаде, оне се плаћају радом, а не капиталом. И онда их плаћају они са нижим платама, који добијају мање социјалне заштите. То значи да се у најбољем случају ти фискални трансфери одвијају унутар класе.

У смислу ефикасности, фискални трансфери су оправдани у циљу смањења регионалних диспаратета. Међутим, чињеница је да су регионалне разлике прилично замрзнуте или чак увећане овим механизмом. Стална јужна неразвијеност и висока незапосленост, како у Италији, тако и Шпанији, након година и година фискалних трансфера, довољан су доказ. Као резултат тога, фискални трансфери богатих регија сиromašним омогућавају субвенционисање незапослених у мање напредним регионима, што је одлично за компаније и власнике капитала: незапосленост у јужним регионима оhrabрује ниже плате у целој земљи и омогућава компанијама да буду конкурентне без потребе да инвестирају у иновације и добар menadžment.

Све у свему, фискални трансфери између региона су далеко од прavičnosti, не помажу у смањењу регионалних разлика и одржавају нижу продуктивност земље и већу незапосленост, уколико не доносе производне инвестиције намењене побољшању продуктивности у сиromašним регионима. Слично се десило с кохезионим фондovima ЕУ: главни primaoci пре проширења на исток су Португал, Ирска, Грчка и Шпанија или управо четри земље које су касније morale да се спасавају!

Заšto се критика овог механизма појављује сада, а не годинама раније? Вероватно због поменутог фактор асиметрије. Док су трговински и фискални токovi били симетрични у појединачним земљама, колико

god bili nepravedni i neefikasni, то је био механизам затвореног кола и такви трансфери су се враћали као трговински суфицит. Као што би то био случај у да су фискални трансфери европеизовани, pretvaranjem ЕУ у „синдикат трансфера“: могућност коју је Немачка снажно odbacila, која би davala главни doprinos и која има свој модел фискалног трансфера (Landerfinanzausgleich) složeniji од оног који се окончава замрзавањем а не смањивањем разлика.

Више Европе

Из оба разлога, alternativa фискалним трансферима као механизам рециклаже трговинског вишка jeste вишак механизма за избегавање. Како то функционише? Brugel predlaže decentralizaciju pregovaranja о платама у Италији, jer srednja plata по средњој продуктивности значи ниже плате на развијенијем Северу него на мање развијеном Југу, чиме daje конкурентску предност Северу, која proističe из његовог трговинског суфицита с Југом. Nasuprot tome, drugačija и већа zarada на Северу, која odgovara његовој већој продуктивности, pretpostavljače конкурентну dobit за Југ и смањење трговинског дефицита и високе незапослености. Исто се може рећи и за Шпанију, где би moguća независност у Каталонији mogla rezultirati вишим платама и нижим суфицитом, помажући Југу да се развије много више него путем фискалних трансфера.

Поред decentralizacije pregovaranja о зарадима, смањењем њихових фискалних трансфера, богатји региони морају и повећати домаћу потражњу путем јавних rashoda. То би консолидоvalo веће нивое плата и

dovelo до веће потражње за deficitnim регионима. Све у свему, региони који заостaju добијали би више извоза, прихода и запослености.

Криза евра изложила је недостатке асиметричне ЕУ, са centralizovanom monetarnom политиком и decentralizovanom фискалном политиком. Штавише, фискална политика centralizovana на нивоу nacije није некомпатибилна са економском динамиком региона повезаних са свим регионима ЕУ много више него са домаћим регионалним партнерима. Потребан је промишљенији модел подршке, како у политичком, тако и у фискалном смислу. Odluke морају бити приближене грађанима и prelaziti на виши ниво ако и

kada се то покаже праведнијим и ефикаснијим.

Како добити такав заокружени модел подршке, кроз dobrodošlicу ЕУ за неколико нових дрџава или кроз federalizaciju садашњих дрџава, политичко је питање за raspravу. Као што се то може рећи за фискалну политику. Сваки административни ниво мора бити samofinansiran porezima vezanim за услуге које пружа, што значи да се porezi на предузеће морају objединити за оне компаније које раде на јединственом тржишту и морају послужити за осигурање ukupne потражње за запосленима на нивоу ЕУ и финансирати програм конвергенције који је propisно обликован за побољшање развоја региона који заостaju, umesto замрзавања разлика кроз директне безусловне фискалне трансфере.

Председник Европске комисије Жан Клод Јункер недавно је изразио бојазан због nemogućе ЕУ од 98 дрџава. Међутим, са 28 чланова који имају право вета за главна питања ЕУ је већ сада nemogućа. Питање није број дрџава већ институционална архитектура. Из политичких разлога, ЕК се користи за рад са 272 postojećих региона у ЕУ, а само неколико њих је спремно да преузму punу самоуправу.

Проналажење задовољавajućег решења за оне regione који су spremni и voljni да то учине и реформа архитектуре ЕУ како би она постала више социјална, демократска и управљива је тежак изазов који се мора разрешити.

Да ли је неко спреман?

Autor је шеф Odeljenja за socioekonomske анализе Fondacije Каталонија-Европа из Барселоне.

Vladimir Kopicl

Od Evrope br. 1 do umetnosti br. 2

U Srbiji ima višestruko više eksperata za kulturne politike nego što ima projekata saglasnih preporukama evro-kultur-politika i njihovog izvođenja.

Već klasične studije, kao i novije zvanične analize efekata javnog finansiranja umetnosti i kulture iz organa EU i državnih fondova, odjekuju kao relativno jasan vapaj za šik-šok terapijom, jer nedvosmisleno ogoljavaju činjenicu da je savremena umetnost u Evropi umnogome instrumentalizovana u ekonomskom smislu. To svakako nije ni blizu evropskom kulturno-političkom idealu, ali rezultati istraživanja stručnjaka na uzorku zbivanja u Engleskoj, Škotskoj, Srbiji, Nemačkoj, Turskoj, Rusiji, Belgiji, Norveškoj, kada se saberu njihove suštine, tvrde da se od umetnosti danas kultur-politički očekuje, pa i traži, da: 1) opslužuje bilo nacionalne bilo evropske interese u kreiranju raznolikih identiteta; 2) bude komercijalan proizvod koji ima prođu na tržištu; 3) služi regionalnom razvoju, i 4) otvara mogućnost zaposlenja na novim kreativnim poslovima.

Pogledamo li ova potraživanja kultur-politike od umetnosti dana kojoj se zauzvrat nudi finansijska podrška, s malo dobre volje shvatićemo da su to zapravo izvedenice zvaničnih ciljeva zvanične evropske kulturne politike koji su se u nekom aspektu puta od cilja do sredstva izvrgli u dogmu, a samim tim i u unutrašnji apsurd, solipsizam sasvim neevropejske vrste.

U angažovanu glupost, jasnije rečeno. Kako?

Pa tako što, prema istraživanju Kornelije Solfrank, u Nemačkoj samo 1 odsto svih subvencija za kulturu ide direktno umetnicima – uz trend daljeg umanjavanja, a uz to se može očekivati da muzeji uskoro postanu isto što i centri za razonodu ili zabavni parkovi. U Belgiji, kaže Frederik Zakemen, status umetnika donosi garantovanih 1000 evra mesečno, ali je kriterijum za dobijanje ove pomoći pre povezan s kreativnim industrijama, reklamama i komunikacijom, nego sa umetnošću „kao takvom“. I Norvežanin Tone Hansen analitički proriče da će umetnici koji odbijaju da postanu deo industrije zabave živeti u sve lošijim uslovima, pa tako polusumorni izveštaj Olega Kirejeva iz Rusije čak zrači optimizmom. Bar utoliko što Kirejev tvrdi da tamo raste nova

avangarda, i to tako što jedna periferija traži kontakt s drugom, pa ujedinjene inovativne art scene Jekaterinburga, Nižnjeg Novgoroda i Kalinjingoroda aktivno uzvraćaju inertnoj centralnoj sceni Moskve, ogrezloj u finansijski dobro podržanu vulgarizaciju i dekonceptualizaciju umetnosti.

Kakve sad sve to ima veze? Pa veza je zapravo suštinska, jer:

1. Ukazuje na devijacije uzrokovane raznolikim političkim ili kriznim kontekstima, u kojima država nastoji da sprovođenje kulturne politike i pretpostavki za nju, kao i veći deo odgovornosti, delegira drugom, igrajući na kartu deregulacije, privatizacije, neprimerene kopulacije privatnog i javnog sektora – ili tamo gde joj nije mesto, ili gde joj nije vreme.

2. Podrška države i EU fondova itd. kreativno-umetničkom sektoru nije mala, ali znatan, ako ne i najveći njen deo, ode ili inertnim institucijama u čijim programima nema ni traga evropskim kulturnim politikama ni projektima, ili pojedincima ili NVO organizacijama kojima je EU-kult retorika pre izvor prihoda i biznis nego oblik kulturnog ili art-angažmana koji bi imao ikakve vidljive posledice u stvarnosti. Svi bi, dakle, ponajpre nešto da mapiraju, modeluju, brendiraju, dociraju, istražuju, edukuju jedni druge ili jedva sami sebe, ali tako da nam dati angažmani svojom neprimenjivošću pre pokažu gde smo, što inače znamo, nego da nas bilo gde realno pomere ili nam otvore neki novi prostor kreacije. Ili – za kreaciju.

U Srbiji, tako, danas ima višestruko više eksperata za kulturne politike, plaćenih iz budžeta kroz plate ili konkursne projekte, nego što ima stvarnih projekata saglasnih preporukama evro-kultur-politika i njihovog izvođenja. Takođe, ima više umetnika koji se nadaju nekakvoj podršci (države, grada, evro-fondova, stranke, rođaka, art sistema, medija, sponzora...) putem intencionalnog kalkulisanja svojih art poetika u okvirima podobnosti evro-kultur-poetikama i njihovim lokalnim, najčešće transgresivno mimikrijskim klonovima, nego što ima istinski zainteresovanih za autentični govor umetnosti koji bi kao nekalkulantski i otvoren mogao postati i evropski.

Danas je, zahvaljujući mahom ovlašnom surfovanju nadležnih po novim evropskim kulturnim politikama, umesto svega toga, nažalost, u modi da se od umetnika, pogotovo mladog, očekuje da on, uz trenutno aktuelnu tematsku EU-kult opredeljenost, obavezno bude istovremeno lojalan i paradoksalno aktivan činilac u lokalnom i globalnom dijalogu između komunalnog i političkog sistema (da ne kažemo – fantoma). A po sekundarnim očekivanjima sveopšteg umrežavanja i redistribucije istog u elektronskoj sferi, podjednako uzaludno život bi mogao da mu prođe i u preporučenom mu probodu kroz digitalne prečice do pretpostavljane publike ili slave, od kojih često može da očekuje i manje nego oni od njega, tako poučenog.

Kad se sve to stiže u umu – a sad se tu ponešto već i zateklo,

umetniku poput mene, odnosno književniku s nešto art kilometraže u telu i kompjuteru, skoro da se već kao razumna preporuka nudi lično proglasno distanciranje od bilo kakvim višim projektnim nalogom uslovljene podrške stvaralaštvu, pa makar ona bila i te kako EU razlikovna ili od tog različita.

I uprkos svakom dosadašnjem mapiranju mog ukupnog art delovanja kao avangardističkog, neoavangardističkog, postavangardističkog, post-postmodernističkog itd, rado bih, ako se nađe adekvatan adresat, podneo inicijativu da se pojmovi *umetnost*, *književnost* itd – zvanično konzerviraju takvi kakvi su, sa do sada pripadajućim kreativnim praksama i pratećom opremom. A da aktuelne pojave razvijene iz sveta umetnosti u skladu s novim kulturnim politikama, arealima njihove dominacije i aktantima koji im formalno i sadržinski naginju – kao stvaralački entiteti, opusi i simboli – ponesu oznaku *umetnost br. 2*, *književnost br. 2* itd.

Ili da slobodno, u skladu sa svojim epohalnim i drugim težnjama izaberu za delatnost kojom se bave neko novo terminološko određenje. *Projektna* ili *konkursna umetnost*, zvuči sasvim pristojno, a *projektni* ili *konkursni*, ili *izborni umetnik* – još bolje.

Naravno, nezgoda je u tome, šta bismo onda s našim društvom iz prošlosti. Odnosno, kuda sa uzoritim klasicima i pred-EU-kult modernistima koji nisu u neposrednoj potenciji da se izjasne kom bi se od ova dva jata post-privoleli. A našlo bi se sigurno argumenata da ih neki vešt neo-izdavač arhe-privatnik ili kakvo zavičajno udruženje pretpristupnoprocesnih Evropejaca prevale u neku od naznačenih fioka *umetnosti br. 2*. I to ne samo tako da umalo ostanemo bez kontra-argumenata već da se možda i sami pokolebamo.

Recimo:

Kafka – angažovani umetnik koji se zalaže za reformu sudskog sistema i zaštitu ljudskih prava u nedavno intregrisanim društveno-političkim zajednicama čiji proces harmonizacije u pretpristupnom procesu nije optimizovan shodno utvrđenim proceduralnim i suštinskim očekivanjima.

Dostojevski – uprkos problematičnoj ličnoj i art istoriji, te sklonosti pravoslavnim ezoterijskim zastranjivanjima koja unekoliko derogiraju komunalnu supstancu njegovog pisma, jedan od značajnijih aktivista u sferi nesistematično artikulisane književne elaboracije problema osoba s posebnim potrebama i marginalizovanih slojeva društva, s fokusom na prostitutke, obolele od retkih bolesti, žrtve nasilja u porodici, odnosno zatvorskom sistemu itd.

Čehov – mada nedovoljno angažovan u planskom osvetljavanju efektivnih fiskalnih prečica pri zasniavanju porodičnog budžeta u doba tranzicije, zanimljiv edukativni pisac koji kroz mahom nerazumljive ali dobro umrežene frivolne zaplete u seosko-ladanjskom ambijentu pretputinovske neodržive Rusije ističe značaj dualnog obrazovanja i edukacije edukatora za ekonomski i moralno-tehnički oporavak bez radikalne potrošnje mineralnih i sintetičkih goriva preko standarda OPEK-a.

Itđ: koliko razlikovno, toliko i različito.

Avaj.

I tu je kraj.

Autor je pesnik i esejista.
Izlaganje na panelu Srpskog PEN centra Evropa razlika ili različita Evropa.

Renata Salecl

Trenutak kada gubimo kontrolu

Kad se izbor veliča kao krajnje sredstvo kojim ljudi mogu oblikovati svoj privatni život, veoma malo preostaje za društvenu kritiku.

U današnjem društvu, koje slavi izbor i ideju da je izbor uvek u interesu samih ljudi, problem nije samo u količini dostupnog izbora, već u načinu na koji je taj izbor predstavljen. Životni izbori opisani su istim pojmovima kao i potrošački izbor: krećemo u potragu za „pravim“ životom kao što bismo krenuli po pravu vrstu zidnih tapeta ili balzama za kosu. Današnja kultura savetovanja opisuje potragu za supružnikom kao nešto što se osobito ne razlikuje od portage za automobilom.

Pitanje izbora prevashodno muči srednje staleže u razvijenom svetu. Ali čak i u siromašnim zemljama mnogi su duboko uznemireni protivrečnostima svojstvenim ideologiji izbora. Navodno sad slobodni da učine šta god hoće sa svojim životom, u stvarnosti oni trpe mnoštvo ograničenja. Podstaknuti su da delaju kao da žive u idealnom svetu i kao da svaki izbor koji učine nije nepovratan, dok ih u stvarnosti njihove ekonomske prilike sprečavaju da uopšte imaju nekakvu slobodu

izbora, a jedan pogrešan izbor može imati pogubne posledice. Čak i u bogatim zemljama ljudima nedostaje sposobnost da iskoriste prednosti izbora koji su im na raspolaganju. U SAD, na primer, postoji ogroman broj tretmana i tehnologija među kojima možete odabrati ukoliko imate zdravstveno osiguranje i možete ih sebi priuštiti. Ali bez opšteg zdravstvenog sistema siromašni ljudi ne mogu odabrati čak ni najosnovnije lečenje. Pa čak i za one kojima novac nije problem izbor može predstavljati teret i izvor zbuđenosti: s jedne strane, najnovija naučna istraživanja im govore kako su njihovi geni već predodredili od čega će bolovati i koliko će dugo živeti; s druge, nameće im se odgovornost za sopstveno blagostanje u zavisnosti od izabranog životnog stila.

U procesu osećanja krivice za to što jesmo i neprestanog rada na tome da „popravimo“ sebe mi gubimo perspektivu neophodnu za pokretanje ma kakve društvene promene. Radeći tako naporno na samousavršavanju,

gubimo energiju i sposobnost da učestvujemo u ma kakvom obliku društvene promene i neprestano osećamo strepnju da nam ništa od svega ne uspeva. Društvo koje nagrađuje izbor oslanja se na ideju da moramo sprečiti svaki rizik ili ga bar predvideti.

Kriza se može definisati tačno kao trenutak kad gubimo kontrolu – trenutak kad je svet koji poznajemo uništen a mi suočeni s nepoznatim. Kakve god posledice po društvo, pojedinca, takva kriza može biti trenutak da se preispita ono što je zaista važno. Kad ekonomska kriza primorava ljude da štede, oni su takođe primorani da preispitaju svoje želje. Štednja podrazumeva žrtvovanje svojih želja – ili, u najmanju ruku, njihovo odgađanje. Donedavno, društvo izbora je ohrabralo trenutno zadovoljavanje i učilo nas da ništa ne odgađamo.

Ali čak i usred tog procesa, ljudi su stvorili nova ograničenja kako bi održali svoje želje u životu: izmislili su sebi nove zabrane kako bi obuzdali pritisak svog društva ka uživanju. Zato se ja ne slažem s teorijama koje kažu da živimo u društvu bez ograničenja. Postoji razlika između društva u kome ne postoje granice i ideologije koja opisuje društvo kao društvo bez granica. Dok naša sadašnja ideologija, kako je predstavljaju mediji, igra na kartu bezgraničnosti užitka, pojedinac ili pojedinaka se i dalje bore sa sopstvenim zabranama.

Neograničeni izbor koji navodno imamo u pogledu svog života pretvorili su se u nove zabrane. Danas, međutim, ta ograničenja nam ne nameće neki spoljni autoritet, poput roditelja ili učitelja, već mi sami stvaramo svoje zabrane. A ogromna industrija saveta i samopomoći takođe nam pomaže da izaberemo nove autoritete kojima ćemo prepustiti pravo da nam ograniče izbor.

Varljiva je ideologija izbora kad opterećuje pojedinca idejom da je potpuni gospodar ili gospodarica svog blagostanja i pravca svog života. Ova ideologija malo doprinosi mogućoj promeni u organizaciji društva kao celine. Postoje trenuci kad je za pojedinca moguć racionalan izbor, a postoje trenuci kad je naš izbor iracionalan i ponekad škodljiv. Izbor je moćan mehanizam u rukama ljudi. To je, na kraju krajeva, osnova bilo kakvog političkog angažovanja i političkog procesa uopšte. Međutim, kad se izbor veliča kao krajnje sredstvo kojim ljudi mogu oblikovati svoj privatni život, veoma malo preostaje za društvenu kritiku. Dok smo opsednuti svojim ličnim izborima, veoma često nećemo primetiti kako oni uopšte nisu lični, već na njih silno utiče društvo u kojem živimo.

Prevod sa engleskog: Anika Krstić

Autorka je poznata slovenačka teoretičarka.

Nina Jargekov

Vesela osnova za ljubavnu priču sa usvojenom domovinom

Jazigija nije zemlja Istočne Evrope. Pogledajte samo kartu. Jazigija je Srednja Evropa, Mitteleuropa.

Rastužili ste se pri pomisli na čistačice iz Poljske koje danas u Francuskoj peru klozete Francuza, a znaju više o Balzaku i Zoli od svojih poslodavaca, jer u Poljskoj, kao i u celoj srednjoj Evropi, klasična književnost se mnogo ozbiljnije proučava nego u Francuskoj. U vezi s tim, prilika je odlična, treba sebi nešto da kažete. Jazigija nije zemlja Istočne Evrope. Pogledajte samo kartu. Jazigija je Srednja Evropa, Mitteleuropa. Geografski na sredini, ona je stavljena na stranu Istoka samo zato što se od nedavno smatrala sovjetskim satelitom. Dakle, bilo bi dobro da prestanete da preuzimate to pogrešno tumačenje. Zahvaljujete samoj sebi na pažnji. U redu je, možete nastaviti sa poljskim čistačicama. Dakle. Tako je. U stvari, nisu tu samo Poljakinje, to je opšta pojava, kada dolaze iz siromašnije zemlje i kada je reč o ženama, one bivaju prostitutke ili čistačice, znajući da prostitutka ne može svako da bude, treba imati kontakte, poznavati dobrog podvođača koji vam organizuje posao, koji vam predlaže pristojan dogovor, naravno, loše je uopštavati, gorećete u paklu kafanske sociologije, ali to ne menja stvar, čistačice su začudo uvek strankinje, a njihov naglasak nikada nije ni američki ni nemački, one su Kolumbijke, iz Obale Slonovače, iz Rumunije. Ah, Rumunija. Dobro, za Rumuniju je složena stvar, trenutno nemate vremena da se rasplinjavate, imate još gomilu dokumenata da pretresetate, ali ipak Rumunija, da, Rumunija je primer koji može poslužiti kao obrazac, ukoliko treba izabrati zemlju koja bi simbolizovala asimetriju odnosa između Francuske i trulih zemalja sveta, to bi bila Rumunija, izvinjavate se Alžircima koji su se najverovatnije takođe kandidovali za to, nesporno su vaša razmišljanja previše evropski nastrojena, ipak, sa Rumunijom je toliko, kako to izraziti, to je jednostrana ljubav u svoj svojoj raskoši, Rumuni, rumunske elite su izuzetni frankofili, nema reči da se izrazi njihova privrženost francuskoj kulturi, a zauzvat, u Francuskoj niko nije sposoban čak ni da navede tri rumunska pisca, poznaju Joneska, jer je pisao na francuskom, poznaju Siorana, jer je pisao na francuskom, i? i? I to je sve. (Lućijan Blaga!) (Uf. Vi ste se bar setili!)

Kako vesela osnova za ljubavnu priču sa usvojenom domovinom!

Prevod s francuskog: Katarina Trajković

Autorka je poznata francuska književnica koja je za roman Dvojno državljanstvo dobila nagradu „Flor“.

